

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
XIX

(Ayrıbasım / Offprint)

MERSİN
2011

KAAM YAYINLARI
OLBA
XIX

© 2011 Mersin/Türkiye
ISSN 1301 7667

OLBA dergisi;
ARTS & HUMANITIES CITATION INDEX, EBSCO, PROQUEST
ve
TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanlarında taranmaktadır.

OLBA dergisi hakemlidir ve Mayıs ayında olmak üzere,
yılda bir kez basılmaktadır.
Published each year in May.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.
It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of KAAM.

OLBA dergisinde makalesi yayımlanan her yazar, makalesinin baskı olarak ve elektronik ortamda yayımlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını OLBA dergisine devretmiş sayılır.
Each author whose article is published in OLBA shall be considered to have accepted the article to be published in print version and electronically and thus have transferred the copyrights to the journal OLBA..

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında belirtilen formatlara uygun olduğu takdirde basılacaktır.
Articles should be written according to the formats mentioned in the following web address.

OLBA'nın yeni sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü, 33342-MERSİN
TURKEY

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses
Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734
Fax: 00.90.324.361 00 46
web mail: www.kaam.mersin.edu.tr
www.olba.mersin.edu.tr
e-mail: kaam@mersin.edu.tr

Baskı / Printed
BİLTUR Basım Yayın ve Hizmet A.Ş.
Tel: +90 216 444 44 03 www.bilnet.net.tr
Sertifika No: 15690

Dağıtım / Distribution
Zero Prod. Ltd.
Tel: 00.90.212.244 75 21 Fax: 00.90.244 32 09
info@zerobooksonline.com www.zerobooksonline.com/eng

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-XIX

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-XIX

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN
Gunnar BRANDS

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Haluk ABBASOĞLU
Prof. Dr. Tomris BAKIR
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN
Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU
Prof. Dr. Susan ROTROFF
Prof. Dr. Marion MEYER

MERSİN

2011

İçindekiler/Contents

Engin Akdeniz <i>Neolitik Çağ'da Manisa Yöresi</i> (<i>Manisa Region in the Neolithic Age</i>)	1
Hatice Kalkan <i>Doğu Anadolu'da Geç Demir Çağ: Sorunlar ve Gözlemler</i> (<i>Late Iron Age in Eastern Anatolia: Problems and Assessments</i>)	47
Gökhan Coşkun <i>Achaemenid Bowls From Seyitömer Höyük</i> (<i>Seyitömer Höyük'ten Akhaemenid Kaseler</i>)	57
Ertekin M. Doksanaltı <i>Karaman Müzesi'nden Bir Grup Siyah Figürlü Lekythos</i> (<i>A Group of Black Figure Lekythos from Karaman Museum</i>)	81
Murat Çekilmez <i>Geç Hellenistik Dönemden Bir Mezar Steli</i> (<i>A Funerary Stele From the Late Hellenistic Period</i>)	107
F. Eray Dökü <i>Eurymedon Vadisi Asarbaşı Yerleşimi Kaya Mezarları</i> (<i>Rock-cut Tombs at the Asarbaşı Settlement, Eurymedon Valley</i>)	127
Figen Çevirici-Coşkun <i>Maraş Müzesin'de Bulunan İki Heykel</i> (<i>Two Statues in the Maraş Museum</i>)	159
Celal Şimşek – M. Ayşem Sezgin <i>Laodikeia Kuzey Tiyatrosu</i> (<i>Laodicea's North Theater</i>)	173
Mustafa Şahin – Yasemin Polat – Thomas Zimmermann <i>Der Hafen von Kapanca: Ein Neuer Vorschlag Zur</i> <i>Lokalisation der Stadt Caesarea Germanica</i> (<i>Kapanca Limanı - Caesarea Germanica Kenti'nin</i> <i>Lokalizasyonu İçin Yeni Bir Öneri</i>)	203

Çiğdem Gençler Güray	
<i>Elaiussa Sebaste'nin Roma Dönemi Cam Buluntuları</i> (<i>The Roman Glass Finds from Elaiussa Sebaste</i>)	233
Mehmet Oktan	
<i>The Route Taken By Cilicia To Provincial Status: Why And When?</i> (<i>Kilikia'yı Eyaletleştirmeye Götüren Yol: Ne zaman ve Neden</i>)	267
Ebru Akdoğu Arca – Nuray Gökalp – Nihal Tüner Önen	
<i>Pamphylia Bölgesi'nin Mısır ve Kıbrıs İle Olan İlişkileri</i> (<i>Relations of Pamphylia with Egypt and Cyprus</i>)	287
Nurşah Çokbankir	
<i>Pamphylia, Lykia, Kilikia ve Pisidia'da Epigrafiik Verilerle</i> <i>Roma İmparatorluk Dönemi'nde Atletik Oyunların Finansı</i> (<i>Financing the Games in Pamphylia, Lycia, Cilicia and Pisidia in the</i> <i>Roman Imperial Period from the Epigraphic Evidences</i>)	313
Fatih Onur	
<i>New Inscriptions From Hadrianoi Pros Olympon (Mysia)</i> (<i>Hadrianoi Pros Olympon'dan (Mysia) Yeni Yazıtlar</i>)	331
N. Eda Akyürek Şahin	
<i>Nikomedeia'dan İki Entellektüel: Basilikos ve Kyrion'un Mezar Epigramları</i> (<i>Zwei gebildete Maenner aus Nikomedeia: Die Epigramme des</i> <i>Basilikos und des Kyrion</i>)	349
Ayşe Aydın	
<i>Antik Atlı Herosların Hristiyan Atlı Kahramanlara Dönüşümüne</i> <i>Bir Örnek: Tarsus Müzesi'ndeki Aziz Georgios Kabartması</i> (<i>Ein Beispiel für die reitende Heiligen von umgewandelte antike</i> <i>reitende Heros: Relief mit der Hl. Georg im Museum von Tarsos</i>)	371
Hatice Özyurt Özcan	
<i>Examples of Architectural Sculpture with Figurative and</i> <i>Floral Decoration of the Byzantine Period at Muğla, Bodrum and</i> <i>Milas Archaeological Museums</i> (<i>Muğla, Bodrum ve Milas Arkeoloji Müzeleri'ndeki Bizans</i> <i>Dönemine Ait Figürlü ve Bitkisel Bezemeli Mimari Plastik Eserler</i>)	389

ANTİK ATLI HEROSLARIN HİRİSTİYAN ATLI KAHRAMANLARA DÖNÜŞÜMÜNE BİR ÖRNEK: TARSUS MÜZESİ'NDEKİ AZİZ GEORGIOS KABARTMASI

Ayşe AYDIN*

ZUSAMMENFASSUNG

Ein Beispiel für die reitende Heiligen von umgewandelte antike reitende Heros: Relief mit der Hl. Georg im Museum von Tarsos

Im Museum von Tarsos wird ein Relief aus Kalkstein aufbewahrt, auf der der Hl. Georg auf einem Pferd dargestellt ist, das von links nach rechts galoppiert. Dem zentral dargestellten Reiterheiligen schließen sich links und rechts Blattornamente an, die das Relief nach außen begrenzen.

In Byzanz wurde der Hl. Georg besonders verehrt, so daß man in der byzantinischen Kunst viele unterschiedliche Darstellungsweisen beobachten kann, unter denen eine Darstellung der Hl. Georg zu Pferde ist.

Die Darstellung des Reliefs in Tarsos sollte in der Tradition antiker Reiterdarstellungen gesehen werden. Somit wären alle reitenden Heiligen formal und funktional aus der alten griechischen Tradition des reitenden Heros abgeleitet, der einhergehend mit der Ausbreitung des Hellenismus in allen östlichen Provinzen heimisch wurde.

Die Verwendungszwecke solcher Reliefs sind in der Regel nicht bekannt. Dies gilt auch für das Relief des Hl. Georg. Es muß offen bleiben, ob das Relief beispielsweise über dem Portal oder im Mauerwerk einer Kirche, die dem Hl. Georg geweiht war, oder in einer Stadtmauer eingelassen war.

Der Reliefstil des Stücks bietet für eine Datierung wenig Hinweise, da diese als ein provinzielles Werk eingestuft werden kann.

---

* Prof. Dr., Muğla Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü 48000 Kötekli, Muğla-TR.
E.posta: ayseyaydin70@gmail.com

Söz konusu kabartmayı çalışmam için gerekli izni veren Tarsus Müzesi Müdürlüğü'ne, yardımları nedeniyle A. Yıldız'a, makalenin kütüphane çalışmasının Berlin, Alman Arkeoloji Enstitüsü'nde (DAI) gerçekleşmesini sağlayan Prof. Dr. F. Pirson ve Prof. Dr. H.-J. Gehrke'ye, ayrıca kabartmanın çizimini titizlikle gerçekleştiren Melike Elmas'a (MA) çok teşekkür ederim.

Für das Relief in Tarsos kann eine Entstehung im 12. Jahrhundert oder in der mittelbyzantinischen Zeit oder in die zweite Hälfte des 19. Jahrhundert angenommen werden.

Festgehalten werden muß, daß die Ikonographie und Komposition des Hl. Georg mit dem Kreuzzepter auf antike Reiterdarstellungen zurückgeht: Die Bekleidung, die Hinwendung zum Betrachter, die bartlose Gestalt des Hl. Georg.

Das Relief in Tarsos geht schematisch auf hellenistische Reiterdarstellungen zurück, inhaltlich ist aber keine Verbindung zu dieser antiken Ikonographie herzustellen.

Schlüsselwörter: Das Relief, Der Hl. Georg, Tarsos, Die Reiterdarstellung, Reitende Heilige, Ikonographie

ÖZET

Tarsus Müzesi'ndeki kireçtaşından bir levha üzerinde atıyla Aziz Georgios tasvir edilmiştir. Levhanın merkezindeki atlı aziz, iki yanda bitkilerle sınırlanmıştır. Bizans'ta özellikle saygı duyulan Aziz Georgios, Tasvir Sanatı'nda da farklı şekillerde tasvir edilmiştir. Bu tasvirlerden biri de azizin at üzerinde yer almasıdır.

Tarsus'taki kabartma, Antik Dönem atlı kahraman tasvirlerinden kaynaklanan bir geleneğin uzantısıdır. Genel anlamda bütün atlı aziz tasvirleri, form ve işlev açısından Hellenizmin yayıldığı tüm doğu eyaletlerinde yerleşen eski Yunan geleneğindeki atlı Heros figüründen köken almıştır.

Bu tür kabartmaların kullanım alanlarında belli bir kural yoktur. Aynı ifade Aziz Georgios kabartması içinde geçerlidir. Kabartma, aziz adına yapılan bir kilisenin portalı üzerinde, kilise duvarlarında ya da sur duvarlarında yer alması olabilir.

Levhadaki kabartmanın üslubu yerel özellikler gösterdiği için tarihlendirmeye yönelik yeterli veri sunmamaktadır.

Buna rağmen tarihsel gelişim göz önüne alındığında Tarsus'taki kabartmanın 12. yüzyıl ya da Orta Bizans Dönemi veya 19. yüzyıl ikinci yarısında yapılmış olabileceği düşünülebilir.

Tarsus'taki levha kompozisyon açısından değerlendirildiğinde, giysisi, izleyiciye dönüklüğü, sakalsız oluşuyla Antik dünyanın atlı kahramanlarının tasvir anlayışından köken almaktadır. Ancak, ikonografik açıdan bu öncülerden farklı olduğu da kesindir.

Anahtar Kelimeler: Rölyef, Aziz Georgios, Tarsus, Atlı Tasvirleri, Atlı Azizler, İkonografi

Aziz Georgios Kültü

Aziz Georgios, Hıristiyan Dünyası'nda saygı gören en büyük azizlerden biridir, din şehitlerinin en büyüğü (başmartir) olarak kabul edilir¹.

¹ Krumbacher 1911, 281 vd.; von Taube 1910, 4 vd.; von Sales Doyé 1929, 432; Lucchesi Palli 1994, 365 vd.; Kötting 1960, 690 vd.

Yaşamıyla ilgili farklı anlatımlar vardır. Bunlardan birinde azizin, Kudüs yakınlarında doğduğu, Diocletianus Dönemi'nde (284-305) yaşadığı ve inancı nedeniyle işkence görüp öldürüldüğü²; bir başkasında ise azizin Kapadokya'da doğup yaşadığı, Roma ordusunda asker olarak çalıştığı, Diocletianus Dönemi'nde (284-305) generalliğe yükseldiği ve bu dönemde Hıristiyan olduğu için öldürüldüğü kabul edilir³.

Azizin yaşamının farklı anlatımları gibi, onun kahramanlıklarını anlatan efsaneler de çeşitlidir. Bunlardan en ünlü efsaneye göre Aziz Georgios, Kapadokya'da putperest bir kral olan Selbios'un kızını kaçırarak şehrin suyunu kesen bir ejder ile zorlu bir mücadeleye girerek onu öldürür. Böylece hem kızı kurtarır, hem de şehrin suyunu tekrar akıtır. Bu olay sonucunda kral ve tebaasının şükran ifadesi olarak Hıristiyanlığı kabul ederek, azize tâbi olduklarına inanılır⁴.

E. Gibbon, Aziz Georgios karakterinin, Iulianos Dönemi'nde (361-263) Sicilya'da doğan Georgius'dan esinlenerek yaratıldığını belirtir. Sicilyalı Georgius ticaretle uğraşan, hukukla başı belaya giren, bu nedenle kaçtığı Orta Doğu'da Ariusçuluğu benimseyen, İskenderiye'de piskopos olan ve görevini kötüye kullandığı için öldürülen biridir. Bundan sonraki süreçte 494 yılında Papa Gelase, Georgius'u aziz olarak tanımış, onun olumsuz yönlerini mezhep sapkınlarının ürettiklerini söyleyerek ret etmiştir. Azize 6. yüzyıldan itibaren Filistin, Etiyopya, Armenia, Suriye, Roma ve Galya'da saygı duyulmaya başlanmış, Avrupa ve İngiltere'de ünlenmesi de Haçlı seferleriyle olmuştur⁵. Azizin adına yapılmış 40'ın üzerinde manastır ve kiliseye sahip Kıbrıs, Kapadokya ve Gürcistan'da yoğun olarak saygı duyulan azizin kültü, Gürcüler aracılığıyla Balkanlar ve Rusya'da da yayılmıştır⁶. Azizin kültü resmi olarak 23 Nisan 683 yılında Roma'da başlamış, yortusu da 23 Nisan olarak belirlenmiştir⁷.

Orta Doğu Müslüman halkları arasında Aya Yorgi, Cercis, Curcis ya da Circis Nebî adlarıyla bilinen⁸ Aziz Georgios, Anadolu Türkleri tarafından

² de Voragine 1960, 209-211; Delehay 1909, 5 vd.

³ Lucchesi Palli 1994, 365; Walter 2003, 109 vd.

⁴ Ocak 1991, 665.

⁵ Gibbon 1987, 283 vd. 606

⁶ Lucchesi Palli 1994, 366; Walter 2003, 114.

⁷ Lucchesi Palli 1994, 365.

⁸ Ocak 1991, 662. Arap kaynaklarında 9. yüzyıldan daha önce yer alan Aziz Georgios menkıbeleri, Müslüman halk inançlarına azizin bu yüzyıl öncesinde girdiğini gösterir. Mısır, Suriye ve Irak'da

da Hızır İlyas ile özdeşleştirilmiştir⁹. Ortaçağ'da Haçlı orduları tarafından hamî olarak kabul edilen Aziz Georgios'un Haçlıların Kudüs'ü kuşatmalarında beyaz zırhlar içinde kendilerine yol gösterdiğine inanılır¹⁰. Aziz Georgios, 1220 yılında İngiltere'nin koruyucu azizi olarak seçilmiştir. Beyaz üzerine kırmızı haçlı İngiliz bayrağı, azizin simgesi olarak kabul edilir ve Aziz Georgios bayrağı olarak isimlendirilir¹¹.

Anadolu'da ve Anadolu dışında aziz adına çok sayıda kilise ve manastır yapılmıştır¹². V. Langlois, 19. yüzyıl ortasında geldiği Kilikya Bölgesi'nde Silifke'den Mersin'e doğru kıyıda Kanlıdivane, Elaiussa-Sebaste ve adları bilinmeyen çok sayıda kent harabesinde Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi kiliselerinin duvarlarında, olasılıkla Orta Bizans Dönemi'ne ait Aziz Demetrios, Georgios ve Nikolaos tasvirlerinin kısmen görülebildiğini aktarır¹³. Resimler dışında, Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi'ne tarihlenen Yanıkhan, Güney Kilisesi doğu duvarındaki yazıt, kilisenin üç aziz

---

anlatılan rivayetler Arapça eserlerde yer almıştır. Müslüman kaynaklarındaki bu rivayetler Kudüs ve çevresi menşeli Hıristiyan rivayetlerinin İslamlaştırılmış şekilleri olup, ejder menkıbesi bunlarda yoktur. Buna rağmen azizin Kapadokyalı oluşu hikâyesi ise aynen alınmıştır. Hikâyeye göre zengin bir tüccar olan Cercis (Curcis ya da Circis) Nebî Aleyisselâm Remle'de doğar, İsa'nın havarileriyle görüşerek unutulmaya yüz tutan İsa'nın dinini canlandırma görevlendirilir. Halka, özellikle de Musul meliki Dâzân'a İsa'ya dönmelerini bildirir, ancak kimse kendine inanmaz. Kendisinden mucizeler göstermesi istenir. Böylece Cercis Nebî, ölüleri diriltir, kuru odunları yęrtir ama yine de ikna edemez. Melik'de onu öldürtmeye çalışır ancak Cenâb-ı Hak her defasında ona yeniden hayat vererek, vazifesini tamamlamasına çalışır. Sonunda melikin karısını ve diğerlerini dine döndürür, ancak görevini tamamlayamadığını düşünerek üzüлlüp Allah'tan canını almasını ister. Böylece Dâzân onu öldürtebilmiştir. Cercis Nebî ölünce gökten ateş yağar, başta Dâzân olmak üzere tüm inanmayanlar yok olur. Bu hikâyede Roma valisi, melik Dâzân olur, Lydda'nın Arap Dönemi adı ise Remle'dir. En önemli değışiklik Cercis Nebî'nin bir veli değil, peygamber olarak kabul edilmesidir (Ocak 1991, 666 vd.). İslam ülkelerinde Hıristiyanlara ait Aziz Georgios mezarlarının, Cercis Nebî mezarı olarak ziyaret edildikleri görüлür. Bunların başlıcaları Musul'da kale içinde bir Keldani kilisesiyle bağlantılı Meşhed-i Cercis Aleyhisselam mezarı, Azerbeycan-Urmiye yakınında Merkuye'deki mezar, Huzistan'da ve Sus'taki mezarlardır (Ocak 1991, 668).

⁹ Ocak 1991, 662.669. Müslüman Türklerin Kuzey Irak, Kuzey Suriye ve Anadolu'ya geldiklerinde 11. yüzyıldan itibaren Aziz Georgios'u Cercis Nebî olarak bölgedeki diğer Müslüman halklar gibi benimsemiş oldukları kabul edilir. Bununla birlikte Anadolu Türkleri onu Hızır-İlyas ile de özdeşleştirmişlerdir. Anadolu, Balkanlar ve Kırım'da Aziz Georgios'a ait kilise ve manastırlar Hızır-İlyas'a mal edilmiştir. Beyaz atlı, savaşı, ejderi öldüren tasviri de Hızır-İlyas olarak kabul edilir. Türkler bu özellikteki tasvirleri "Bozatalı Hızır-İlyas" olarak adlandırmışlardır. İstanbul ve Anadolu'da çok sayıda "makam"a ait bir liste ve özellikleri için bkz. Çorağan Karakaya 2001, 498-501

¹⁰ de Voragine 1960, 211; Braunfels 1994, 374 vd.

¹¹ Tokalak 2006, 391.

¹² Hasluck 1929, I, 46; II, 691.

¹³ Langlois 1947, 14.

adına yapıldığını gösterir. Bu azizlerden birinin ismi Aziz Georgios olarak verilmektedir¹⁴. Kilikya Bölgesi'nde aziz adına yapılmış kiliselerin, 11. yüzyıl sonundan 14. yüzyıl ikinci yarısına kadar ki zaman içinde bölgede varlık gösteren Ermenilere ait olduğu görülür. Aigai, Sision, Hierax, Krakka, Papadola ve Tarsus'da aziz adına yapılan kiliseler ile Anavarza'da azizle birlikte Aziz Theodoros adına yapılan kilise günümüze ulaşmamıştır¹⁵.

Tarsus Müzesi'ndeki Aziz Georgios Kabartması

Tarsus Müzesi'ndeki kireçtaşından bir levhada iki yandan bitkilerle sınırlanmış bir alan içinde atı üzerinde Aziz Georgios tasvir edilmiştir (fig. 1-2)¹⁶. Gövdesi ve başı cepheden verilen azizin halesi vardır. Yüzü tahrip edilmiştir. Sağ eliyle atının eğeri, sol eliyle ise üst bölümü haçlı bir mızrak tutmaktadır (fig. 3). Vücudunun üst bölümü izleyiciye dönük olsa da sol omuzu ve kolu, sağ omuz ve koluna kıyasla daha kısadır. Tunikası (Chiton) üzerinde uçuşan uçlara sahip bir pelerin (Chlamys) taşımaktadır. Hem pelerin hem de tunikası kazıma tekniğiyle yapılmış ortaları delikli küçük halkalarla süslenmiştir. Azizin at üstündeki duruşuna uygun olarak görülebilen sağ bacağının üst bölümüne kıyasla alt kısmı oldukça kısa ve incedir. Azizin üzerinde yer aldığı at, oldukça büyük tasvir edilmiştir. Atın bacakları ise vücuduyla kıyaslandığında daha ince ve kısadır. Yüzü ve kuyruğu tahrip olmasına rağmen, yelesi görülebilmektedir. Aşağıya doğru sarkan dizginler ve dörtgen eğerin kenarları küçük karelerden oluşan bir geometrik bezemeye sahiptir. Teknik olarak bakıldığında dikkati çeken, atın yüksek kabartma, azizin ise alçak kabartma çalışılmış olmasıdır. Azizi iki yanda sınırlayan yapraklarda alçak kabartma tekniğinde verilmiştir. Atın arka ve ön bacakları arasında, gövdesinin hemen altında yerde, bir yılan vardır (fig. 4). Aziz elindeki haçlı mızrağın ucunu yılanın başından gövdesine doğru geçirmiş durumdadır.

Değerlendirme

a) İkonografik Açıdan

Aziz Georgios, Hıristiyan Tasvir Sanatı'nda duvar resmi, taş üzerine kabartma, mine ve diğer tekniklerdeki ahşap ikonalar, seramikler ve sikkeler

¹⁴ Hellenkemper – Hild 1986, 82; Hild - Hellenkemper 1990, 459; Mietke 2009, 124.

¹⁵ Hild – Hellenkemper 1990, 161.180.271.323.373.414-415.437.459.

¹⁶ Env.-Nr. 974.50.35; Eserin ölçüleri: Yük: 0,49 m; Gen: 0,55 m; Der: 0,21 m. Eser, 15.01.1974 tarihinde Mersin, Tepeköy'den M. Boz'dan satın alma yoluyla müzeye kazandırılmıştır.

üzerinde farklı şekillerde tasvir edilmiştir. Ancak genele bakıldığında daha çok azizin bir taht üzerinde oturarak¹⁷, yandan ya da cepheden ayakta¹⁸, atlı olmak üzere başlıca üç şekilde tasvir edildiği belirlenebilmektedir. Bunların içinde de azizin ayakta, cepheden, genç görünümlü tasvirlerinin özel bir yere sahip oldukları kabul edilir¹⁹. Hangi tarzda olursa olsun dalgalı kısa saç ve sakalsız oluşuyla aziz, genç bir erkek olarak genellikle asker kıyafetleriyle ve haçlı mızrağıyla tasvir edilir. Aziz'in din adamı görünümünde ayakta tasvir edildiği en erken örnek Mısır kökenli Sina'daki ikonadır (6.-7. yüzyıl)²⁰, ayakta, askeri giysilerle tasvirleri ise 11. yüzyılda yaygın hale gelmiştir. Bu tasvirlerinde azize genellikle yine bir asker aziz olan Theodoros Stratelates ya da aziz Demetrios veya diğer azizler eşlik eder²¹.

Tarsus'taki levhada görüldüğü gibi Hıristiyan Tasvir Sanatı'ndaki atlı aziz tasvirlerinin, Antik Dönem'e ait atlı kahraman tasvirleri geleneğinin bir devamı olduğu kabul edilir. Genel anlamda bütün atlı aziz tasvirleri, form ve işlev açısından Hellenizmin yayıldığı tüm doğu eyaletlerinde yerleşen eski Yunan geleneğindeki atlı Heros figüründen köken almıştır²². Adak steli ya da mezar steli olarak yapılan atlı Heroslara özellikle Trakya'da saygı gösterilmiştir. Yaklaşık 600 adet oldukları kabul edilen bu yerel atlı Heros kabartmaları yanı sıra çok sayıda Apollon, Asklepios, Zeus, Herakles, Hermes gibi tanrılar adına yapılmış atlı rölyeflerde vardır. Atlı kahraman rölyefleri kendi içlerinde farklı gruplar oluştururken, bunlardan biri de Tarsuslu levhadaki atlı aziz tasvirine benzeyen kabartmalardır.

Bu gruba ait tasvirlerde sağ elinde mızrağıyla verilen atlı, sağa doğru dörtlüye giderken izleyiciye dönüktür. Sakalsız, dalgalı saçlı atlıların tunika ve uçşan pelerinleri vardır. Atlı dışında sahnede bir ağaçla sınırlandırılan altar tasvirine sıkça rastlanır. Ağacın dallarına ya da köklerine sarılmış bir yılan da zaman zaman sahnede yer alır²³. Yılan, Aşağı Dünyayı

¹⁷ Lucchesi Palli 1994, 368.

¹⁸ Weitzmann 1998, 150.155.158; Lange 1964, 123 Nr. 50, fig. 50; Evans – Wixom 1997, 299 vd. Kat. 202; Ünal 2010, 223.225, res. 1-2.

¹⁹ Kondakov 1892, 297 vd.

²⁰ Gerhard 1980, 22; Walter 2003, 124.

²¹ Ötügen 1984, 297-298.300, res. 14; Thierry 1963, 186 vd.; Weitzmann 1998, 150; Evans – Wixom 1997, 52 vd. Kat. 19.122 vd. Kat. 69. 300 vd. Kat. 203.

²² von Taube 1910, 24 vd. dn. 1vd.; Sarre 1896, 25; Belting-Ihm 1988, 90 vd. Schleiermacher 1984, 63 vd. Aziz'in Antik dünyanın diğer tanrılarıyla bağlantısı için bkz. Walter 2003, 121 vd.

²³ Kazarow 1918, 1132 vd.

ve ölümü sembolize etmektedir. Bu tür atlı kahraman kabartmaları Trakya dışında Güney Rusya, Roma, ayrıca Pisidya, Frigya, Karya, Pamfilya ve Likya başta olmak üzere Anadolu'da da görülmektedir²⁴.

İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde sergilenen çoğu Selanik, bazı örnekleri de İstanbul'da bulunmuş İÖ. 2. yüzyıl-İS. 3. yüzyıl arasına tarihlendirilen atlı mezar stellerinde yukarıdaki özelliklere sahip tasvirler yanı sıra bazı örneklerde atın şaha kalktığı görülür²⁵. İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde İS. 1. yüzyıla tarihlendirilen, buluntu yerleri İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli olan adak stelleri de, mezar stelleri ile aynı özelliklerde yapılmışlardır²⁶. Bunlardan bir örnek üzerine, daha sonra kazıma tekniğinde yapılan haç, eserin Hıristiyanlar tarafından ikinci kullanımına işaret eder.

Mezar ve adak stelleri dışında Anadolu'da kaya kabartmalarında da atlı tanrı tasvirleri görülür. Pisidya Bölgesi'nde, Beyşehir Gölü yakınındaki Zekeriya Köyü güneyindeki adak olarak yapılmış yedi kaya kabartmasındaki savaş tanrısı Ares'in atlı tasviri, aynı geleneğin devamı olarak kabul edilir²⁷. Kaya kabartmalarındaki bu tanrı tasvirlerinin Anadolu'da tapılan Theos Sozon'un (Kurtarıcı) atlı tasvirlerinden köken aldığına dikkat çekilir²⁸. Zekeriya Köyü dışında kayaya oyma atlı kabartmalar yine aynı coğrafyada Yuvarlak yakınındaki Kocataş ve Tefeni yakınındaki Kayalar'da da görülmektedir²⁹.

Aziz Georgios'un atlı tasvirleri 11.-12. yüzyıl öncesinde oldukça azdır. Atlı en erken örnek, azizin atı altındaki ejderi elindeki mızrakla öldürdüğü 10. yüzyılda inşa edilen Aktamar Kilisesi kuzeybatı duvarındaki kabartmadır³⁰. Azizin at üzerinde ejderi öldürdüğü tasvirler yoğunluktadır³¹. Ayrıca ejderi öldürürken efsaneye uygun olarak atı arkasında kralın kızının da yer aldığı örnekler vardır³². Azizin öldürdüğü ejder, pagan kültü sembolize

²⁴ Delemen 1999, Taf. 1-16. 23-24.

²⁵ Env. Nr: 591T, 5069T, 4721T, 240T, 668T, 272T.

²⁶ Env. Nr: 2737T, 5957T, 5958T, 71.93T (haçlı).

²⁷ Sarre 1896, 25 vd. fig. 5-7, Taf. II, Sarre 1998, 163 vd.

²⁸ Sarre 1998, 85.164.

²⁹ Sarre 1998, 164.

³⁰ İpşiroğlu 1963, 89 Abb. 56.

³¹ Lange 1964, 134 Nr. 64, fig. 64. 140 Nr. 67, fig. 67; Fleischer – Hjort – Rasmussen 1996, 127; Weitzmann 1998, 96.125.328.408; Bilici 2003, 44 vd. Şek. 4.

³² Weitzmann 1998, 408.

eder, Hıristiyan-putperestlik kavgasında Hıristiyanlığın zaferini; Güneş ışıklarının karanlığı dağıtması olayını sembolleştirir³³.

Ejder dışında aziz bazı örneklerde atının ayakları altındaki yılan, erkek ya da kadın figürünü öldürürken tasvir edilir. Ejderin yerine aşağı atılmış bir adam ya da kral, Hıristiyanları takip eden Diocletianus'u sembolize eder. Kadın figürü ise, kötülüğü simgeleyen şeytanların kraliçesidir. Dişi şeytan, belden aşağısı pullarla kaplı olan balık ya da yılan kuyruklu tasvir edilir³⁴. Bunlar yanı sıra Aziz Georgios'un sadece atlı tasvirleri de bulunmaktadır³⁵.

Kapadokya, Ermenistan ve Rusya'da azizin, Aziz Theodoros Stratelates ile antitetik olarak yapılan ve iki ayrı ejderi öldürdükleri tasvir en yaygın tiptir³⁶. Ancak iki azizin yan yana at koşturdukları bazı nadir örneklerde bulunmaktadır³⁷.

G. Dagron ve D. Feissel, Tarsus'taki kabartmanın, antitetik atlı azizleri konu alan bir levhaya ait olduğunu kabul eder. Bunu söylerken araştırmacılar, atın hemen önündeki izleyiciye göre levhanın sağındaki boyuna verilen bitkisel bezemeye dikkat çekerler. G. Dagron ve D. Feissel'e göre bu bitkisel bezeme, iki atlı aziz arasındaki sınırı oluşturmaktadır³⁸. Ancak iki atlı azizin antitetik verildiği tasvirlerde azizlerin ortasında ayırıcı bir unsur yer almamaktadır.

Aziz Georgios tasviri, Anadolu'da Türk Sanatı'nda da devam etmiştir. II. Kılıç Arslan'ın oğlu Kayser Şah sikkeleri ve Danişmendli Muhammed'e ait bir sikke üzerinde Aziz Georgios'un ejderi öldürüşü sahnesi işlenmiştir³⁹. Fark, bu sikkelerde atının arkasında bir yıldız olmasıdır. Sikkeler yanı sıra azizin atlı tasviri, Anadolu El Sanatları'nda, özellikle de Anadolu Selçuklu şamdanlarında yaygın olarak kullanılmıştır⁴⁰. Sikkeler

³³ Haubrichs 1984, 380 vd.; Merkelbach 1959, 227 vd.; Ocak 1991, 665.

³⁴ Bunun için örneklere bkz. Weitzmann 1998, 96. 101; Strzygowski 1902/03, 55, Abb. 3.

³⁵ Lange 1964, 118 Nr. 15, fig. 15; Evans - Wixom 1997, 395 Kat. 261.

³⁶ Grabar 1997, 292 vd. Abb. 196; Restle 1967, Taf. 246-7; Walter 2003, 128; Aziz Georgios ve Aziz Theodoros Stratelates dışında yine antitetik atlı ejder ya da insan öldüren azizlerin yer aldığı Kiev kökenli kabartmalar için bkz. Evans - Wixom 1997, 274.292 vd. Kat. 196, Peker 2010, 577.579, res. 7.11.

³⁷ Weitzmann 1998, 220.

³⁸ Dagron - Feissel 1987, 249 vd.

³⁹ Özme 2010, 149-150, res. 4.

⁴⁰ Öney 1969, 171 vd.; Çeken 2006, 45 vd.

ve şamdanlar dışında Türk ve İslam Eserleri Müzesi'ndeki Konya Sarayı, Alaeddin (Kılıç Aslan) Köşkü'ne ait 13.-14. yüzyıllara tarihlendirilen alçıdan, kabartma tekniğindeki bir friz üzerinde antitetik düzendeki iki atlıdan izleyiciye göre soldaki atının altındaki ejderi mızrağıyla öldürmesiyle Aziz Georgios'un bir uzantısı olarak kabul edilir⁴¹. Ayrıca Adana Etnografya Müzesi'ndeki çinili bir panoda da Aziz Georgios gibi bir atlı, ejderi öldürürken tasvir edilmiştir.

b) Kabartmanın İşlevi

Tarsus'taki levha, Doğu Roma İmparatorluğu içinde 11. yüzyıldan başlayarak Post-Bizans Dönemi'nde de yapılmaya devam edilen bir grup rölyef ikona ya da kabartmalarla aynı grup içinde düşünülebilir⁴². 11. yüzyılda üretilmiş en yaygın tipteki rölyef ikona ayakta Blachernitissa tipindeki Meryem Ana tasviridir ve daha çok İstanbul'da bulunmuştur⁴³. 12. yüzyıldan başlayarak melekler⁴⁴, içinde Aziz Georgios'un da yer aldığı azizler⁴⁵ rölyef ikonaların ve kabartmaların diğer konularını oluşturmuştur. Bu tür ikonaların ve kabartmaların kullanım alanlarında belli bir kural yoktur; çeşme kuruluşlarında, sur duvarları ya da kilise duvarları içinde, kilise portallerinin üzerinde ya da ikonostasis de yer alabilmişlerdir⁴⁶.

Kutsal kişilerin tasvirlerinin yer aldığı taş ya da mermerden kabartmaların bir bölümü kiliselerin duvar örgüsü içinde ya da nişler içinde yer aldıkları için arka bölümleri kabayonu bırakılmıştır⁴⁷. Bu özelliğe sahip Tarsus Müzesi'ndeki Aziz Georgios tasvirli kabartma levhada azize ithaf edilen bir kilisenin portalı üzerinde ya da duvar örgüsü içinde veya kent surları içinde yer almış olmalıdır.

⁴¹ Arık 2000, 38-39, res. 31; Ölçer 2002, 114-115; Şahin 2009, 110-111.

⁴² Lange 1964, 31 vd.

⁴³ Fıratlı 1990, Taf. 47 Nr. 132; Taf. 108 Nr. 365 vd. a-b; Effenberger - Severin 1992, Kat. 145 vd.; Evans - Wixom 1997, 44 vd. Kat. 11; 45 vd. Kat. 12; Lange 1964, 43 vdd. Nr. 1-5.

⁴⁴ Fıratlı 1990, Taf. 47 Nr. 135; Taf. 108 Nr. 367; Evans - Wixom 1997, 45 vd. Kat. 12; Effenberger - Severin 1992, Kat. 147.

⁴⁵ Bank 1972, 7-12 Abb. 1; Lange 1964, 65 vd. Nr. 14; 68 Nr. 16; 78 vd. Nr. 22; 85 vd. Nr. 27.

⁴⁶ Avcularında delikler olan çeşme figürü olarak kullanılan mermerden Meryem Ana ikonası için bkz. Lange 1964, 43; Effenberger - Severin 1992, 60 vd. Sur duvarlarında ya da kilise portallerinin üzerindeki örnekler için bkz. Strzygowski 1904, 26 vd. Abb. 31 Nr. 7287; 104 vd. Abb. 160; Lange 1964, 142; Pekak 1999, 47, res. 10.

⁴⁷ Kazarow 1918, 1132.

c) *Üslup ve Tarihlendirme*

Aziz Georgios'un ejderi ya da yılanı öldürüşünü konu eden tasvirlerde; saha kalkmış atının dizginlerini sol eliyle tutan, aynı zamanda sağ elindeki mızrağını ejderin ağzından ya da kafasından geçirerek öldüren aziz ile buna uygun olarak korku içinde kaçmaya çalışan ancak bunu başaramayan ejder, kısacası tüm figürler olayın gelişmelerine uygun davranışlar sergilerken görülür. Genellikle bu konuya yer veren sahnelerde, farklı yönlere giden hareketli figürler söz konusudur.

Tarsuslu örnekte ise atı üzerinde aziz, adeta poz verircesine hareketsiz, izleyiciye bakan, diğer örneklerin aksine sağ eli yerine sol elinde adeta tamamlayıcı bir unsur gibi haçlı mızrağını taşımakta, diğer örneklerdeki saha kalkan atın aksine burada hantal bir vücuda sahip at, aziz gibi hareketsiz durmaktadır. Bu sahnedeki hareketli tek figür atın altındaki yilandır. Kafasından geçen mızrağın acısıyla kaçmaya çalışırken vücudu kıvrımlar yapmaktadır.

Kabartmanın bitkisel bezemedeki yapraklarına bakıldığında bunların 11.-12. yüzyıla tarihlendirilen Orta Bizans Dönemi başlıklarından "büyük akanthus yapraklı başlıklar" grubuyla karşılaştırılabileceği görülür⁴⁸. Diğer paralel bir örnek yine 11.-12. yüzyıla tarihlendirilen Pammakaristos Manastır Kilisesi (Fethiye Camii) Parekklesionu'nun güneybatı sütunu üzerindeki başlık⁴⁹ ile yine İstanbul, İvaz Efendi Camii yakınındaki başlıktır⁵⁰. Benzer stilistik özelliklere sahip⁵¹, diğer başlıklar Edirne Arkeoloji Müzesi ve Bodrum Müzesi'nde bulunmaktadır⁵².

Bu veriler ışığında eseri tarihlendirmeye yönelik olasılıklardan biri, 11. yüzyıl sonu-14. yüzyıl ikinci yarısında Kilikya Bölgesi'nde varlık gösteren Ermenilerin, azizin adına yaptıkları kiliselerden birinde kabartmanın yer aldığı ve çerçevede kullanılan yapraklarının stiline de desteklemesiyle Ermenilerin bölgedeki en parlak dönemi olan 12. yüzyıla ait olmasıdır⁵³.

⁴⁸ Dennert 1997, 104 vdd.

⁴⁹ Mathews 1976, 363 Abb. 28-30. 36; Krautheimer 1986, 515 dn. 38; Feld 1969/70, 365; Dennert 1997, 118 vd. Taf. 45, 251.

⁵⁰ Dennert 1997, 119 Taf. 46, 252.

⁵¹ 11. yüzyıl ortası ile 12. yüzyıla tarihlendirilen benzer yaprak formuna sahip küçük bir gruptaki örnekler için bkz. Dennert 1997, Taf. 39, 216. 219; 41, 227a; 42, 233; 43, 235.

⁵² Dennert 1997, Taf. 46, 253 vd.

⁵³ Hild - Hellenkemper 1990, 161.180.271.323.373.414-415.437.459.

1852-1853 yıllarında Kilikya'ya gelen V. Langlois, Mersin'de bir duvarla çevrilmiş halk tarafından kutsal sayılan bir ağaçtan ve taş üzerine yapılmış Aziz Georgios'un atlı bir kabartmasından bahsederek, burada Ortaçağ'a ait Aziz Georgios'a ithaf edilen bir kilisenin olabileceğinden bahsetmektedir⁵⁴. Mersin'de Ortaçağ'a ait aziz adına yapılan bir kilise hakkında bilgiye ulaşılamamaktadır. Ancak kentteki aziz adına yapılan tek kilise 19. yüzyıl ikinci yarısına tarihlendirilmektedir ve olasılıkla yapı, V. Langlois ziyareti sonrasında yapılmıştır.

Osmanlı Dönemi Hıristiyan yapılarında 15. yüzyıl-19. yüzyıl arasında, özellikle adalarda yapılan kabartmalar genellikle *kaba-özensiz zanaat işi* olarak nitelendirilir⁵⁵. Bu kabartmaların ortak özellikleri *küçük boyutlu oluşları, kaba-özensiz işçilikleri, karakteristik stil özelliklerinin olmayışı* şeklinde özetlenir⁵⁶. Bu özelliklerine rağmen, adalarda örneğin Sakız Adası'nda müze ve kiliselerde çok sayıda bu tarz kabartma yer alır.

İstanbul, Aziz Georgios Kilisesi avlu duvar örgüsünde yer alan azizin tasvirinin yer aldığı kabartma levha 1830 tarihlidir⁵⁷. Sakız Adası'ndaki başka bir Aziz Georgioslu *mahalli iş* olarak nitelendirilen levha ise 19. yüzyıla tarihlendirilmektedir⁵⁸. Anadolu'dan bir örnek 19. yüzyıla tarihlendirilen Niğde, Dikilitaş Kilisesi batı cephesi saçak altındaki Aziz Georgios kabartmasıdır⁵⁹. Sakız Adası örneği stil açısından Tarsuslu örneğe çok yakındır (fig. 5). Sakızlı örnek, Tarsus aksine izleyiciye göre sola yönelmiş bir figür grubuna sahiptir. Vücutuyla izleyiciye yönelen aziz ve at, Tarsuslu örneğe kıyasla hareketlidir, ancak ikisi de olaya uygun hareketlilikten uzaktır. Azizlerin benzer bir özelliği de, yöneldikleri tarafta bulunan ellerindeki mızrakla yılanı öldürmeleridir.

Tarsuslu örnek, yukarıda belirlenen özellikleriyle oldukça şematiktir ve yerel bir sanat eseri olduğu kabul edilebilir. Bu bağlamda levhanın V. Langlois tarafından Mersin'de görülen kabartma olduğu düşünüldüğünde, bunun yayınlarda varlığı bize duyurulmayan Orta Bizans Dönemi'nde ya da 19. yüzyıl ikinci yarısında aziz adına yapılan kilisede kullanılmış

⁵⁴ Langlois 1947, 31 vd.

⁵⁵ Lange 1964, 39.

⁵⁶ Lange 1964, 41.

⁵⁷ Lange 1964, 140 Nr. 67, fig. 67.

⁵⁸ Lange 1964, 134 Nr. 64, fig. 64.

⁵⁹ Pekak 1999, 31.47, res. 10.

olabileceği olasılık dâhilinde görülmektedir. G. Dagron ve D. Feissel'in levhayı 10. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar geniş bir zaman dilimine tarihlen-dirmeleri ve bunun bir *halk sanatı* örneği olduğunu kabul etmeleri de bu görüşü destekler niteliktedir⁶⁰.

Sonuç olarak Tarsus'taki levha kompozisyon açısından değerlendirildiğinde, azizin giysisi, izleyiciye dönüklüğü, sakalsız oluşuyla Antik dünyanın atlı kahramanlarının tasvir anlayışından köken almıştır. Ancak ikonografik açıdan değerlendirildiğinde Aziz Georgios'un ejderi öldürüşü sahnesi, Hıristiyanların paganizme karşı verdiği savaştaki zaferini simgelemektedir. Böylece Antik dünyanın yarı Tanrı olma özelliğine sahip atlı Herosları, inançları uğruna öldürülerek Tanrı'nın yanında yer almaya hak kazanan ve onun yeryüzündeki düşmanlarını yok eden Hıristiyan kahra-manlarına dönüşmüştür.

Tarsus Müzesi'ndeki yerel bir sanat ürünü olduğu anlaşılan kabart-manın hangi döneme ait olduğuna ilişkin olasılıklardan biri, Ermenilerin Kilikya Bölgesi'nde yaşadıkları en parlak dönem olan 12. yüzyılda, Aziz Georgios adına yapılan bir kilisede yer almış olabileceğidir. Diğer olasılık, eserin bölgenin Orta Bizans Dönemi yapılarından birinde bulunduğu-dur. Ancak benzer örnekler ve V. Langlois'in Mersin ziyaretindeki anlatımı, söz konusu kabartmanın 19. yüzyıl ikinci yarısında Mersin'de yapılmış bir kilisede kullanılmış olabileceği düşüncesini de ortaya koymaktadır.

---

⁶⁰ Dagron – Feissel 1987, 249 vd.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Arık 2000 Arık, R., Kubad Abad Selçuklu Saray ve Çinileri, İstanbul.
- Bank 1972 Bank, A., “Relief en marbre à l’image de Saint Luc Évangéliste”, *JbÖByz* 21, 7-12.
- Belting-Ihm 1988 Belting-Ihm, C., “Heiligenbild”, *RAC* XIV, 66-95.
- Bilici 2003 Bilici, S., “Digenis Akritas: Bodrum Müzesi’nden Figürlü Bir Bizans Kâsesi”, *STD* XII, 41-54.
- Braunfels 1994 Braunfels, S., “Georg”, *LCI* VI, 373-390.
- Çeken 2006 Çeken, M., “Maden Sanatı”, bk.: A.U. Peker – K. Bilici (Ed.), *Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Uygarlığı*, 45-54.
- Çorağan Karakaya 2001 Çorağan Karakaya, N., “Türk-İslam Kültüründe Hızır-İlyas ve H. Georgios İlintisi ve Anadolu’daki H. Georgios Makamları”, *Uluslararası Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi Bildirileri*, 493-506.
- Dagron – Feissel 1987 Dagron, G. – Feissel, D., *Inscriptions de Cilicie*, Paris
- Delehay 1909 Delehay, H., *Les légendes grecques des Saint Militaires*, Paris.
- Delemen 1999 Delemen, İ ., *Anatolian Rider-Gods. A Study on Stone Finds from the Regions of Lycia etc.*, Bonn.
- Dennert 1997 Dennert, M., *Mittelbyzantinische Kapitelle. Studien zu Typologie und Chronologie*, Bonn.
- Effenberger – Severin 1992 Effenberger, A. – Severin, H. G ., *Das Museum für spätantike und byzantinische Kunst*, Mainz.
- Evans – Wixom 1997 Evans, H. C. – Wixom, W. D. (Ed.), *The Glory of Byzantium. Art and Culture of the Middle Byzantine Era A.D. 843-1261*, New York.
- Feld 1969/70 Feld, O., *Zu den Kapitellen des Tekfur Saray in Istanbul*, *IstMitt* 19/20, 359-367.
- Fıratlı 1990 Fıratlı, N ., *La sculpture byzantine figurée au musée archéologique d’Istanbul*, Paris.
- Fleischer – Hjort – Rasmussen 1996 Fleischer, J. – Hjort, Ø. – Rasmussen, M.B. (Ed.), *Byzantium. Late Antique and Byzantine Art in Scandinavian Collections*, Kopenhagen.
- Gerhard 1980 Gerhard, H.P., *Welt der Ikonen*, Recklinghausen
- Gibbon 1987 Gibbon, E. (Çev. A. Baltacıgil), *Roma İmparatorluğu’nun Gerileyişi ve Çöküş Tarihi 2*, İstanbul.
- Grabar 1976 Grabar, A., *Sculptures byzantines du Moyen Age II (XIe-XIVe siècle)*, Paris.

- Hasluck 1929 Hasluck, F.W., Christianity and Islam under the Sultans I-II, Oxford.
- Haubrichs 1984 Haubrichs, W., "Georg" TRE XII, 380-385.
- Hellenkemper – Hild 1986 Hellenkemper, H. – Hild, F., Neue Forschungen in Kilikien, Bd. 4, Wien.
- Hild – Hellenkemper 1990 Hild, F. – Hellenkemper, H., Kilikien und Isaurien, Bd. 5,1-2, Wien.
- İpşiroğlu 1963 İpşiroğlu, M. Ş., Die Kirche von Achtamar. Bauplastik im Leben des Lichtes, Kupplerberg-Mainz.
- Kazarow 1918 Kazarow, G., "Heros (thrakischer)" RE III, 1132-1148
- Kondakov 1892 Kondakov, N. P., Geschichte und Denkmäler des byzantinischen Emails, Frankfurt am Main.
- Kötting 1960 Kötting, B., "Georg" LThK IV, 690-692
- Krautheimer 1986 Krautheimer, R., Early Christian and Byzantine Architecture, Yale University Press.
- Krumbacher 1911 Krumbacher, K., Der heilige Georg in der griechischen Überlieferung, München.
- Lange 1964 Lange, R., Die byzantinische Reliefikone, Recklinghausen.
- Langlois 1947 Langlois, V. (Çev. M.R. Balaban), Eski Kilikya, Mersin
- Lucchesi Palli 1994 Lucchesi Palli, E., "Drache" LCI I, 365-373.
- Mathews 1976 Mathews, T. F., The Byzantine Churches of Istanbul, Pennsylvania.
- Merkelbach 1959 Merkelbach, R., "Drache", RAC IV, 226-250.
- Mietke 2009 Mietke, G., "Monumentalisierung christlicher Heiliger in Kilikien in frühbyzantinischer Zeit (Exaltation of Saints in Early Byzantine Cilicia)", Olba XVII, 119-142.
- Ocak 1991 Ocak, A. Y., "XIII.-XV. yüzyıllarda Anadolu'da Türk-Hıristiyan Dini Etkileşimler ve Aya Yorgi (Saint Georges) Kültü", Belleten C. LV, S. 214, 661-673.
- Ölçer 2002 Ölçer, N., Türk ve İslam Eserleri Müzesi, İstanbul.
- Öney 1969 Öney, G., "Anadolu Selçuklu Sanatında Ejder Figürleri", Belleten C. 33, S. 130, 171-192.
- Ötügen 1984 Ötügen, Y., "Selime'de Derviş Akın Kilisesi ve Mezar Odası", S. Kemal Yetkin'e Armağan, 293-316.
- Özme 2010 Özme, A., "Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Bizans Etkileri", 12. ve 13. yüzyıllarda Bizans Dünyasında Değişim. 1. Uluslararası Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Sempozyumu. Bildiriler, 148-150.
- Pekak 1999 Pekak, S., "18.-19. Yüzyıllarda Niğde ve Çevresinde Hıristiyan Dini Mimarisi", XVI. AST, C. I, 25-48.

- Peker 2010 Peker, N., "Gülşehir Karşı Kilise duvar Resimleri", 12. ve 13. yüzyıllarda Bizans Dünyasında Değişim. 1. Uluslararası Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Sempozyumu. Bildiriler, 572-581.
- Restle 1967 Restle, M., Die Byzantinische Wandmalerei Kleinasien Recklinghausen.
- von Sales Doyé 1929 von Sales Doyé, F., Heilige und Selige der Römisch-Katholischen Kirche: deren Erkennungszeichen, Patronate und lebensgeschichtliche Bemerkungen, Leipzig.
- Sarre 1896 Sarre, F., Reise in Phrygien, Lykaonien und Pisidien, Wien.
- Schleiermacher 1984 Schleiermacher, M., Römische Reitergrabsteine. Die kaiserzeitlichen Reliefs des triumphierenden Reiters, Bonn.
- Strzygowski 1904 Strzygowski, J., Koptische Kunst, Catalogue Général des Antiquités Égyptiennes du Musée du Caire, Wien
- Strzygowski 1902/03 Strzygowski, J., "Der koptische Reiterheilige und der hl. Georg", ZÄS 40, 49-60.
- Şahin 2009 Şahin, S., Türk ve İslam Eserleri Müzesi. Emevilerde Osmanlılara 13 Asırlık İhtişam, İstanbul.
- von Taube 1910 von Taube, O. F., Die Darstellungen des heiligen Georg in der italienischen Kunst, Halle.
- Thierry 1963 Thierry, N&M., Nouvelles églises rupestres de Cappaduce, Région du Hasan Dağı, Paris.
- Tokalak 2006 Tokalak, İ., Bizans-Osmanlı Sentezi. Bizans Kültür ve Kurumlarının Osmanlı Üzerinde Etkisi, İstanbul.
- Ünal 2010 Ünal, C., "Anaia Buluntusu Bir Sikkenin Hatırlattıkları: 12. yüzyılda Bizans Tahtındaki Askeri Aristokrasinin Sikke İkonografisine Yansıması", 12. ve 13. yüzyıllarda Bizans Dünyasında Değişim. 1. Uluslararası Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Sempozyumu. Bildiriler, 223-239.
- de Voragine 1960 de Voragine, J., La Légende Dorée, Paris.
- Walter 2003 Walter, Ch., The Warrior Saints in Byzantine Art and Tradition, Aldershot.
- Weitzmann 1998 Weitzmann, K., Die Ikonen, Freiburg. Basel. Wien.

Fig. 1 Tarsus Müzesi'ndeki Aziz Georgios Kabartması

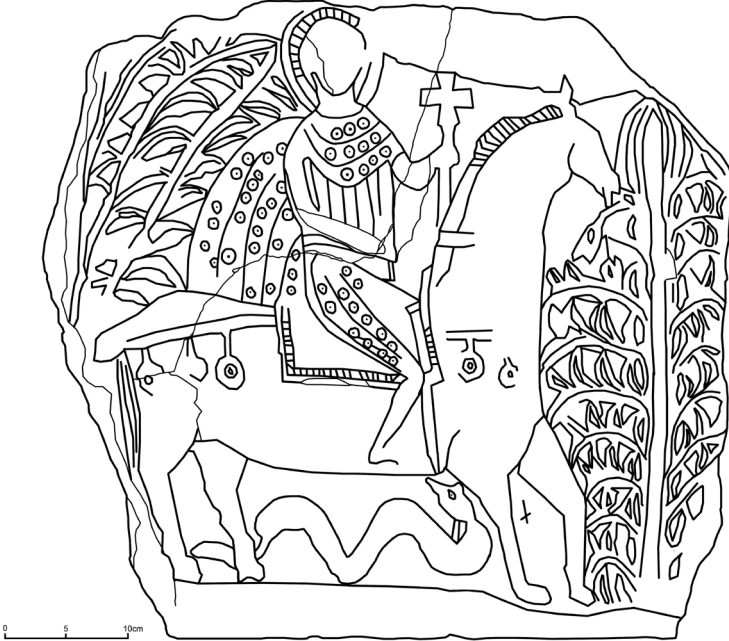

Fig. 2 Tarsus Müzesi'ndeki Aziz Georgios Kabartması'nın Çizimi (M. Elmas)

Fig. 3 Tarsus Müzesi'ndeki Aziz Georgios Kabartması, detay

Fig. 4 Tarsus Müzesi'ndeki Aziz Georgios Kabartması, yılan

Fig. 5 Sakız Adası'ndaki Aziz Georgios Kabartması
(Lange 1964, 134 Nr. 64, fig. 64)